

3. De oerparochie

Ligging van de St Laureynsmotte en de grootte van Bekegem

Voor het ontstaan van het kerkje toegewijd aan St Amandus was er een andere cultusplaats, deze van St Laurentius. Deze bevond zich op een omwalde motte nabij de huidige Zerkegemstraat.

De eerste missionarissen moeten hier al gekomen zijn in de laat-Romeinse periode of de vroeg-Merovingische tijd. Aanvankelijk was de Romeinse en christelijke cultuur in de steden van West-Europa gevestigd. Later volgden de “villae”, de herenboerderijen, op het platteland. In Brittannië was dat anders. In het Romeins gedeelte¹ gebeurde de christianisatie reeds rond 400. De Laurentiuskapellen ontstonden niet alleen in de steden maar ook op het platteland. Er waren ook weinig steden². Op die manier zal het ook bij ons gegaan zijn. Waar men vroeger dacht dat de Merovingische periode, de 6^e-7^e eeuw, een duistere periode was, waarbij onze gebieden nagenoeg ontvolkt waren, blijkt uit recent onderzoek dat er zich op het raakvlak van zandstreek en kustvlakte verscheidene nederzettingen bevinden. De bewoners zijn duidelijk beïnvloed door nieuwe gebruiken, vergelijkbaar met Oost-Engeland en Friesland. In deze periode vindt ook de eerste christianisatie plaats³.

De omwalde motte in de huidige Zerkegemstraat zal een ideale plaats geweest zijn om te starten om het christelijke geloof te verkondigen. De motte van St Laurentius kan beschouwd worden als één van de vroegste gebedsplaatsen. In onze streken moet de verering voor Laurentius ontstaan zijn bij de vroegste christianisatie van onze streek, in de zesde eeuw of vroeger⁴. Laurentius was immers een Romeinse martelaar (+258). De eventuele kapel of gebedsplaats zelf kan ongetwijfeld gedateerd worden in de vroeg-Merovingische periode. Vermoedelijk moet dit oorspronkelijk een heidense cultusplaats zijn geweest, die daarna een christelijke invulling kreeg. Er waren zelfs mensen begraven. Misschien was het wel een heidense begraafplaats. De nieuwe geloofsverkondigers namen de gebruiken van de heidenen over, maar probeerden de nieuwe god centraal te plaatsen⁵. Al bij al had het heidendom een godsbeeld waarin ruimte was voor vele goden, naast de ene kerkelijke god.

De ligging van de St Laurentiusmotte in Bekegem doet zeer eigenaardig aan. De plaats ligt tegenaan de oostelijke grens van de parochie. Het is duidelijk dat de huidige parochie voor wat haar grondgebied betreft, niet beantwoordt aan wat zij oorspronkelijk is geweest, en dat het oostelijk deel ervan werd afgenomen. Het kan niet anders of een groot gedeelte van Bekegem is langs de oostkant verloren gegaan. De omwalde motte moet zich oorspronkelijk ongeveer in het midden van de oerparochie hebben bevonden. De “oerparochie”, voor zover er al parochies bestonden in de vroege middeleeuwen bestond vermoedelijk uit de huidige parochie Bekegem met het “Gouden Osseveld” erbij gevoegd. En misschien behoorde Roksem en bij uitbreiding het gehele middengedeelte tot dit gebied? Het centrum van dit hele gebied was de motte die men later de Laurentius-motte noemde. Was de motte in die periode een cultusplaats voor de plaatselijke bevolking die een heidense godsdienst beleefde?

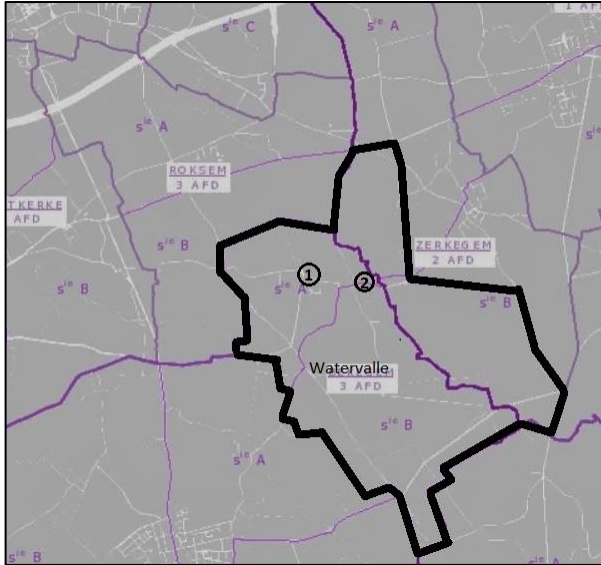
¹ Romeins Brittannië, de linkerzijde van Engeland. De westzijde van Engeland bleef heidens.

² Antoon Naert spreekt juni 2022 Avansa Oostende: Christianisatie in West-Europa, Engeland en Ierland”

³ Raakvlak, uitgave 2019: “Op het raakvlak van twee landschappen.” Inleiding p. 12.

⁴ Berings beweert dat de cella Torhout is ontstaan halfweg de zevende eeuw. Van daaruit werd de hele streek gechristianiseerd. Ook het hele verhaal van de abdij in Roksem sluit daarbij aan, toch wat betreft de tijdsindeling. Welnu de kapel van St Laurentius moet nog daarvoor ontstaan zijn.

⁵ Meer hierover in het hoofdstuk Christianisering



Bekegem en het gedeelte van Zerkegem dat bij Hondegem behoorde; 1=Kerk (Amandus) van Bekegem; 2 = St. Laurentiusmotte

Het gedeelte van Zerkegem dat deel was van het “Gouden Osseveld” en dat in latere tijden bij het ambacht Gistel⁶ behoorde maakte ongetwijfeld eveneens deel uit van de oerparochie. Dit is het gedeelte begrenst door de huidige Mosselstraat, richting Steedje, vandaar naar de Veldhoek, Bedevaartstraat, Maalderijstraat⁷. Ook de aldaar gelegen vijvers behoorden bij Gistel. Daar lag ook het leen dat belast was met drie karrevrachten myrthe ten voordele van de heerlijkheid Gistel⁸. Het ziet er naar uit dat de oerparochie bestond uit dit gedeelte van Zerkegem⁹, het grondgebied dat later Bekegem zou worden, verder ongetwijfeld met een deel van Aartrijke dat ook tot het “Gouden Osseveld” behoorde en misschien zelfs Roksem in zijn geheel. De ligging van de St Laureynskapel ligt centraal in dit gebied. Later werd dit gebied een

gedeelte van Gistelambacht. Het noordelijk gedeelte van Aartrijke, tot aan de huidige Boterweg, behoorde vermoedelijk ook tot dit gebied. Verder bezaten de heren van Gistel in latere tijden in Aartrijke verschillende lenen.

De naam van de oerparochie

Toen het domein werd verbrokkeld en nieuwe parochies in het domein ontstonden werd het geheel heringericht. Een deel werd door naburige parochies opgenomen. Historici stelden in de voorbije decennia steeds meer vragen bij de hypothese die inhield dat de villa de latere moederparochie werd voor dochterparochies. Recent onderzoek bracht een veel complexer en dynamischer model aan het licht, waarbij het ontstaan van parochiesgrenzen, zoals wij ze kennen, pas rond 850 gebeurde¹⁰. De definitieve grenzen werden in 1250 bepaald¹¹.

Vermoedelijk noemde men de oerparochie “Hondegem.

Meer uitleg:

- In 1107 wordt Bekegem voor de eerste keer vernoemd. Geert Berings schrijft hierover *“in dit verband dat het lijkt voor de hand te liggen dat ook het territorium van deze lokaliteiten (Bekegem en Zedelgem) oorspronkelijk aansloot bij het Sint-Amandscomplex”*. Dit betekent dat de plaats Bekegem wellicht een paar eeuwen

⁶ Bekegem en Zerkegem vormden vanaf 1180, een feodaal geheel vormde met Gistel-ambacht.

⁷ Dit behoorde vanaf ca 1280 bij de “Watering Gistel oost over de Waere”. Dat dit werd ingedeeld bij Gistel wijst op een oude band.

⁸ Coutumes des pays et comté de Flandre; hoofdstuk I. Coutume du Bourg de Bruges par L. Gilliodts- van Severen 1883, p. 177: “De heer van Gistel bezat een rente in Zerkegem, 100 eieren, 3 karrevrachten wilde myrthe, gagel en 5 hennen.”

⁹ De rest van Zerkegem behoorde bij de villa Snellegem, zie “De Fiscus Snellegem en de vroege kerstening in het Westen van Brugge”, J. Noterdame 1977 p. 79 e.v.

¹⁰ Pas vanaf 850 start geleidelijk aan een proces van territorialisering. De Reden hiervoor was onder meer de invoering door de Karolingische vorsten van de tiendplicht. De gelovigen moesten een tiende van hun landbouwopbrengsten afstaan aan de keuk waar ze hun sacramenten ontvingen. (zie “De eerste sporen van kerstening in de Vlaanderengouw”, Brigitte Meyns in “Op het raakvlak van twee landschappen” p. 123.)

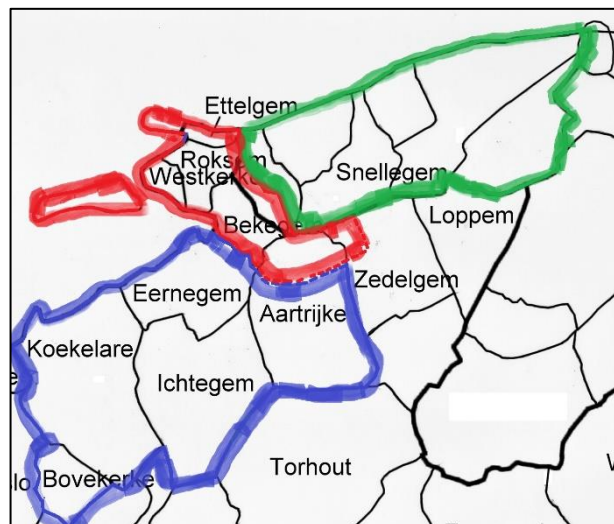
¹¹ Koen Vandebussche in “Erneghem, verhaal van een dorp, geschiedenis van Eernegem tot 1976” p. 13.

In Oost-Vlaanderen legde bisschop Walter de Mervis in 1242 parochiegrenzen vast door een rondgang te maken rond de parochies.

vroeger tot stand kwam. Berings schrijft verder: *"Hetzelfde geldt dan nog voor Oudegem, thans een deel van Loppem, dat in 899 als Sint-Amandsbezit werd geattesteerd"*.¹²

- Vanuit het hoofdstuk over Hondegem weten we dat Hondegem een plaats is in Gistel. In latere tijden werd het toch zo voorgesteld.
- In de oorkonde van 899 bevestigde Karel de Eenvoudige, koning van Frankrijk dat Hondegem en 15 schorren tot het St.Amandsbezit behoorden. Bekegem was ook St Amandsbezit geweest. Het kan dus niet anders of Bekegem is dezelfde plaats als Hondegem ofwel is Bekegem een deel van Hondegem. Waarom schrijft men niet in de oorkonde Bekegem? Wellicht omdat het St Amandsbezit veel groter was dan Bekegem alleen, dus geheel Hondegem. In 1107 was het enkel nog Bekegem dat nog St Amandsbezit was. Voor de rest waren het enkel nog de 15 schorren (of een deel ervan) die er nog bij behoorden en renteplichtig waren aan de kerk van Bekegem.
- Vermoedelijk noemde geheel het Middengedeelte Hondegem. Immers als we de betekenis van de naam Hondegem bekijken. "Honte" betekende een ondiepe zeearm. We het gehele "middengedeelte was omringd door ondiepe zeearmen.
- We vermoeden dat Hondegem vanaf een bepaald moment bezit was van de voorgangers van de heren van Peteghem. Uit de akte van 745, toen Roksem verkocht werd aan de abdij van St Bertijns, kunnen we opmaken dat het waarschijnlijk is dat Felix Roksem had gekocht van privépersonen die tot de hogere adel behoorden.

Daarmee beginnen onze vermoedens helemaal te kloppen. Wat ons nog meer bevestigt in onze hypothese is de volgende bewering van Geert Berings: *"Het lijkt ons geen losse hypothese te veronderstellen dat de bezittingen van de familie van Petegem en aanverwanten, net zoals het stambezit rond Petegem-Oudenaarde-Eine, onder Ingelbrecht II (vermeld 1002 - 1034/58) nog een geheel vormde, dat wellicht nog vroeger in de geschiedenis terug*



Het rode gedeelte noemen wij het Middengedeelte.

*klimt, en ongetwijfeld een sterk tegengewicht moet hebben gevormd voor de grafelijke bezittingen in de streek. Deze hypothese verdient zeker meer aandacht, maar kan slechts echt getoetst worden via een meer gedetailleerd onderzoek*¹³."

- Alleen, hoe verklaren we dan dat St Amands in het bezit was van Hondegem en 15 schorren. Dit moet gebeurd zijn voor 745 en om dezelfde reden waarom Roksem werd verkocht aan priester Felix. De voorgangers van de heren van Petegem verkochten of stonden de gehele eigendom af (of wat er nog van overschoot - zonder Roksem,

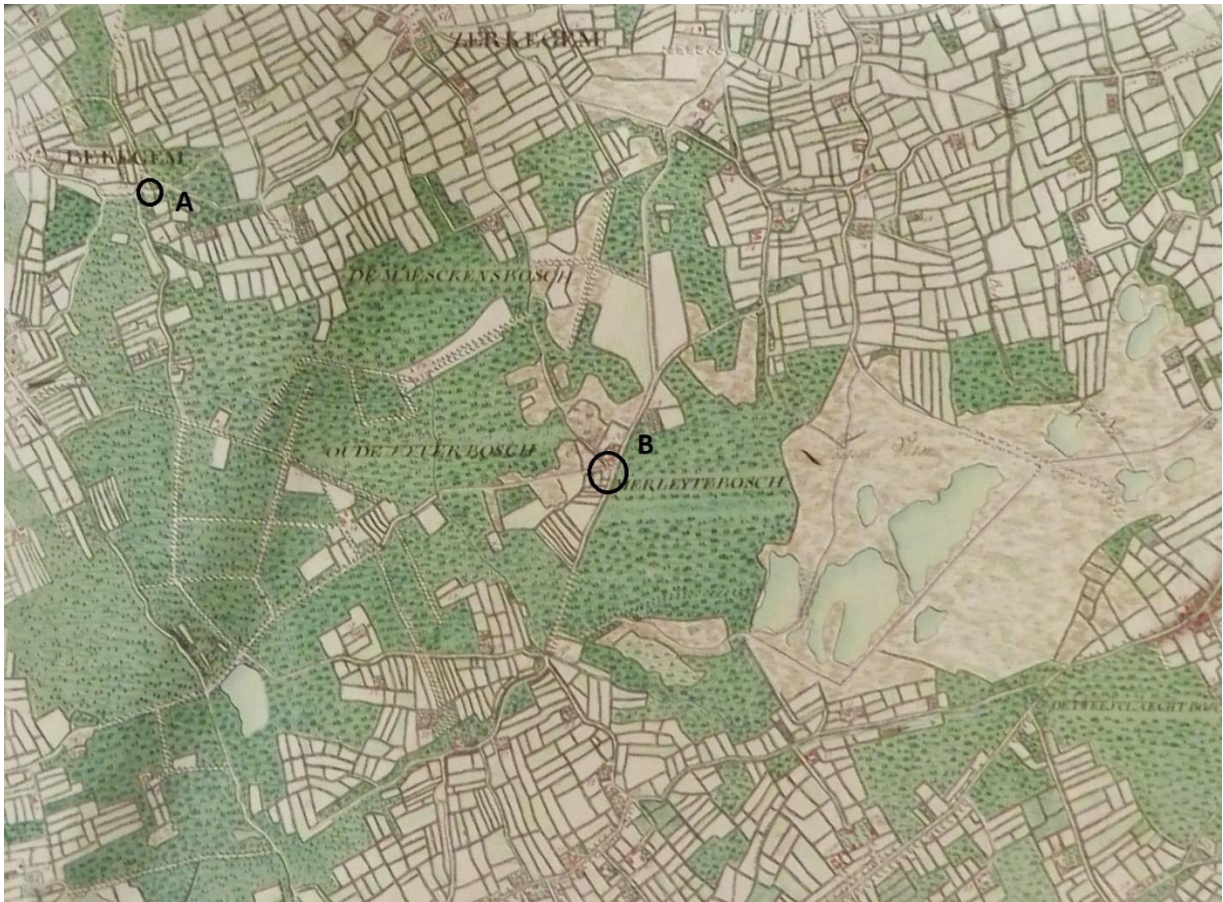
¹² Berings p.12.

We zagen we dat die Oudegem in Loppem hoogstwaarschijnlijk verkeerd werd geïnterpreteerd. Oudegem en 15 schorren moet zijn (H)ondegem en 15 schorren.

¹³ Berings p. 34

Ettelgem, Westkerke) aan de St Amandsabdij door de verordeningen¹⁴ van de Merovingische koning Childericus III om gronden uit de Koninklijke domeinen te schenken of te verkopen aan abdijen.

Het gouden Osseveld



Kaart van Ferraris (ca 1770) We hebben twee herkenningspunten aangebracht: A= Laurentiusmotte in de Zerkegemstraat; B= wijk “de Os en de Ezel”.

Het Gouden Osseveld was een uitgebreid gebied dat deel was van Bekegem, Aartrijke en Zerkegem.

De grenzen van het Gouden Osseveld zijn moeilijk te bepalen. Vooreerst zijn er een aantal vaste feiten. Wat Bekegem Zerkegem en Aartrijke betreft kennen we de begrenzingen nogal duidelijk, het zijn die zones die veld genoemd worden. Voor Bekegem wordt dit begrensd door de Zeeweg, de huidige Bruggestraat en de Doornhoekstraat. Voor Zerkegem is dit de Mosselstraat. Voor Aartrijke is dat de huidige Boterstraat¹⁵, alles ten noorden van deze straat behoorde vast tot dit veld We vermoeden echter dat het Gouden Osseveld veel uitgebreider was datgene wat we hierboven aangeven. Zelfs de bovenstaande grenzen waren vermoedelijk niet precies te begrenzen. Verder situeren we deze velderijen in een periode waarin grenzen onbelangrijk waren. De bewoners hechtten er weinig waarde aan. Zelfs voor parochies waren

¹⁴ Diplomata Belgica, p. 29-30.

¹⁵ Voor wat Aartrijke betreft is dit duidelijk beschreven in de ommeloper, nl “Het Gouden Osseveld”

er nog geen grenzen bepaald. We spreken hier over de Merovingische en Karolingische periode.

Het geheel van het Osseveld sluit naadloos aan bij twee andere velden, nl het Moerleteveld en het Vloetenveld. Vandaar dat het er dik inzit dat ook deze gebieden hoorden bij het Gouden Osseveld. Temeer omdat eventuele uitvoer van hout, vis of andere producten wel moest getransporteerd worden alover de "Bourgogne" vaart, daar was de meest dichtbij zijnde haven gelegen. In die periode was het vervoer over water heel veel belangrijker en gemakkelijker dan vervoer over land. Bij deze situatie is ook de herberg "de Osse" nogal centraal gelegen.

Een ander punt, op het eerste zicht ver gezocht is het volgende. Bij de vroegste christianiseringsgolf waarbij de verering voor Laurentius naar voor kwam in de streek kwam er een verering voor deze heilige in Bekegem maar ook in Zedelgem. Dit waren twee plaatsen die in vogelvlucht niet zover van elkaar verwijderd waren. Dit waren de twee enige plaatsen in de streek waar de verering voor Laurentius gebeurde. Er was vermoedelijk een band tussen beide plaatsen. Vooreerst zal het wel dezelfde monnik geweest zijn die in beide plaatsen het christendom bekend maakte. Mogelijks was ook het economisch een gemeenschappelijk gegeven. Misschien wel eenzelfde heer?

Oorspronkelijk was de graaf van Vlaanderen, als opvolger van de Karolingische koningen, de eigenaar van alle onbewerkte of woeste gronden in zijn graafschap. Dit noemde men het wildernisregaal. Hij oefende dit recht rechtstreeks uit, zonder tussenschakels of adellijke heren of hoge, gefeodaliseerde gezagsdragers. Hieronder vielen de schorren in de kustvlakte, de duinen, de venen. Als niet ontgonnen gronden waren de 'velden' eveneens eigendom van de graaf.

Het is echter helemaal niet zeker dat het Gouden Osseveld eigendom was van de graaf van Vlaanderen. Het is meer waarschijnlijk dat geheel het Gouden Osseveld in die vroegste periode (Merovingisch en Karolingisch) behoorde bij het "Middengedeelte", dat toen Hondegem werd genoemd.

Vanaf de 10de eeuw wordt stilaan overal bos en heide tot vruchtbare landbouwgrond omgezet. Het Gouden Osseveld was een deel van de De 'Utfancwastine'. Deze werd in de 12e/13e eeuw door de grote ontginningsdrang van de Vlaamse graven grotendeels aangetast, dit om de landbouw te stimuleren. Deze ingreep valt stil omstreeks 1200. Toch blijven her en der stukken woeste grond over, hetzij grotere hetzij kleinere. Alle ongecultiveerde stukken grond kregen na 1300 de naam 'velt' mee¹⁶.

't Veld was al voor de Middeleeuwen van een bos geëvolueerd naar een heide, veld of wastina genoemd. Het strekte zich uit over een groot gedeelte van de gemeente Bekegem, Zerkegem en een gedeelte van de gemeente Aartrijke..

De dorpsgemeenschappen uit de omgeving konden gemeenschappelijke gebruiksrechten laten gelden op het veld. Het worden door de omwonenden gebruikt als gemeenschappelijke weidegronden¹⁷ en bezorgen de mens diverse grondstoffen: turf als brandstof, biezen voor plak- en vlechtwerk, riet voor dakbedekking, houtsprokkeling, bijenhoning ,... Ook bezemmakers haalden baten uit de velden. De kinderen van deze bezembinders noemde men "heettreckers of heettreckegen. Zij trokken in de velden in om "heed" te trekken. Dit is een heideplant waarover L.De Bo in zijn Westvlaamsch Idioticon schrijft "de bezembinders onderscheiden twee soorten van heed: tem heed, erica tetralixL. En wild heed, erica cinereaL.

¹⁶ 'Velt'-toponiem, Urbain Naert in Noortover 6e jaargang nr 3.

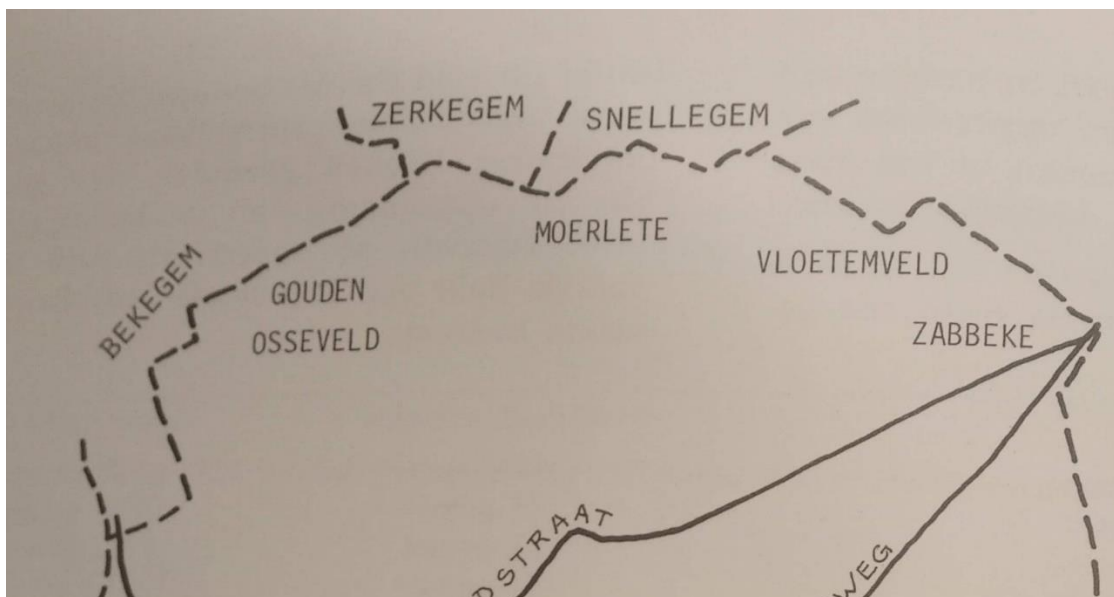
¹⁷ *Velden, vijvers en vissers te Zedelgem (1528-1776) Biekorf 1992 pg 233*. Zo ook in Zedelgem: Akkoord van 1624 tussen Jan van Haveskerke, heer van Zedelgem ende hoofdman en parochianen van zedelgem om de velden te gebruiken en deze "gejaghen met alle haerlieder beesten, mitsgaders 't'slaen vande turven ofte vadden ende 't'snijden met zickelen gaghelte, gars ende anders".

Tam heed is zachter en zeldzamer dan wild heed, en daarom kost een bezem van tem heed meer dan een bezem van wild heed"¹⁸. Naast dit alles was er ook nog de gagel en het hooi als wintervoer.

Last but not least was er de viskweek en de aanleg van visvijvers. Deze kweek vroeg relatief beperkte investeringen, leverde vrij vlug inkomsten op en vroeg slechts een beperkt onderhoud. De kweek werd o.m. gestimuleerd door de nog steeds toenemende vraag naar voedsel van een bevolking, die tot in het begin van de 14de eeuw zou blijven aangroeien. De viskweek, die in de steden diende afgebouwd, kon hier verdergezet worden. We kunnen er van uitgaan dat de karperteelt in de veldgebieden vermoedelijk al in de 2de helft van de 13de eeuw opstartte. Pas in de 18de eeuw zullen deze laatste veldzones in landbouwland omgezet worden.

Voor wat Bekegem betreft bracht het veld voor de "prochie", het officiële gemeentebestuur van voor de Franse overheersing, geen belastingen op. Dit gebied werd in oude landboeken blanco aangeduid en nooit exact opgemeten. Enkel de 13 vijvers die in het veldlagen, werden systematisch geëxploiteerd en staan wel in de oude landboeken afgebeeld. Het gaat hier waarschijnlijk over kunstmatig afgedamde vijvers, die voor de visteelt werden aangelegd. In de zandstreek ten zuiden van Brugge was dit een algemeen verschijnsel: honderden grote en kleine vijvers lagen verspreid in de toenmalige heidevlakten; zo ook in het Bekegemveld, hier noemde men dit veld "Beekvliet". Men kweekte er karpers, snoeken en andere zoetwatervissen.

Het Gouden Osseveld in Aartrijke



In een stuk van het Noordelijk gebied van Aartrijke ligt het "Gouden Osseveld", 52 gemet 1 lijn 52 roeden onontgonnen veld met errond een viertal hofstedekens, waarop de boertjes hun stuk heide tot vrucht trachten te dwingen. Daarbij ligt de "Gouden Ossevaert": "een nederhinghe inden noordwesthoucke daer men seght den gouden osse verdroncken te sijne". Zo vinden we in deze zakelijke omloper ook een stukje legende. Verder is er in het noorden van dit gebied geen tekort aan heide, met vijvers erin. We noemen de "Vuyle vijver" (11 gemet 1 lijne), "met zijn dammen van westen en noorden". Verder het "kerckeveld met erin de "Wulvepit". We

¹⁸ Id. Biekorf pg 236.

weten al dat dit veld zo werd genoemd omdat het eigendom was van de kerk verpacht “om turf te slaen ende te bejaeghen met coeijen, dat de taille van houte blijft groeijen ten profijte van de kercke, en als het hout gecapt wort, sal den pachter moeten bevrijden, en sorghe draeghen voor de schoten, op peine vande schaede te verhaelen op den pachter.” Grenzend aan Snellegem lag de “Moerlete” 10 gemet 30 roeden bos. Dan lag er grenzend aan Snellegem en Zedelgem het grote heidegebied ¹⁹ Vloetenveld.

¹⁹ Bijlagen tot de geschiedenis van Aartrijke 898-1740. Jules Pollet.